

Aleksandra Urzędowska

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1931-7839>

Reportaż w środowisku cyfrowym – multimodalność i przemiany gatunkowe

Reportage in the Digital Environment – Multimodality and Genre Transformations

Abstract

The aim of this article is to systematize new forms of reportage in the digital environment and to propose an operational definition of digital reportage, with particular emphasis on the category of multimodality. The study is based on a comparative analysis of classical Polish approaches to reportage in media genology and their confrontation with contemporary digital realizations. The applied methods include critical literature analysis and typologization, resulting in a tabular systematization of digital reportage variants. The findings indicate that digital reportage emerges as a borderline and transitional genre: while it preserves the core features of its classical identity (referentiality, factuality, and the factographic pact), it simultaneously reconstitutes itself through multimodality, modularity, and interactivity. The conclusions emphasize that digital reportage should be regarded as a neogenre, in which traditional generic features coexist with technological and interface innovations. The analysis constitutes part of broader research on digital genology and opens up perspectives for further studies on multimodality and the transformation of communication practices in new media.

Keywords

digital reportage; multimodality; genre transformations; media genology; neogenre

Abstrakt

Celem artykułu jest systematyzacja nowych form reportaży w środowisku cyfrowym oraz zaproponowanie definicji operacyjnej reportażu cyfrowego ze szczególnym uwzględnieniem kategorii multimodalności. Podstawą badań jest analiza porównawcza klasycznych ujęć reportażu w polskiej genologii mediodzawczej zestawionych z najnowszymi realizacjami reporterskimi w mediach cyfrowych. Zastosowano metodę krytycznej analizy literatury oraz typologizacji, której efektem jest propozycja tabelarycznej systematyzacji odmian reportażu cyfrowego. Wyniki wskazują, że cyfreportaż ujawnia się jako gatunek pograniczny i przejściowy: zachowuje fundamenty klasycznej tożsamości, czyli referencyjność, dokumentacyjność, pakt faktograficzny, a jednocześnie konstytuuje się poprzez multimodalność, modularność i interaktywność. Wnioski podkreślają, że reportaż cyfrowy należy traktować jako neogatunek, w którym tradycyjne cechy gatunkowe współistnieją z innowacjami technologicznymi i interfejsowymi. Analiza stanowi fragment szerszych badań nad genologią cyfrową i otwiera perspektywę dalszych studiów nad multimodalnością oraz transformacją praktyk komunikacyjnych w nowych mediach.

Słowa kluczowe

reportaż cyfrowy; multimodalność; przemiany gatunkowe; genologia medialna; neogatunek

Wstęp

Współczesne gatunki dziennikarskie i medialne funkcjonują w warunkach dynamicznej konwergencji technologicznej i kulturowej. Choć przez dziesięciolecia stanowiły względnie stabilne jednostki systemu komunikacyjnego i doczekały się wielu podziałów i opracowań naukowych, dziś muszą, z konieczności rozwoju i zmian w charakterze mediów, ulec pewnym modyfikacjom cyfrowym, interfejsowym, narzędziowym i odbiorczym. Autorka wyraża przekonanie, że w tej perspektywie należy zrewidować i zaktualizować klasyczne modele gatunkowe, zwłaszcza w odniesieniu do tych form medialnych, które w świecie cyfrowym przyjmują formy hybrydowe, multimodalne i interaktywne.

Jednym z takich zjawisk jest współcześnie funkcjonujący reportaż – forma z długą tradycją w mediach drukowanych, silnie osadzona w kulturze dziennikarskiej, a jednocześnie podatna na intensywne przemiany technologiczne i narracyjne. W nowym ekosystemie medialnym reportaż występuje w zróżnicowanych odsłonach.

Na potrzeby niniejszej analizy stosuję roboczą nazwę cyfreportaż, rozumianą jako tymczasowa i narzędziowa etykieta badawcza, służąca uchwyceniu form reporterskich powstających natywnie w środowisku cyfrowym. Określenie to nie претенduje do statusu terminu utrwalonego; jego funkcją jest heurystyczne porządkowanie materiału. Alternatywnie może być ujmowane jako „reportaż cyfrowy”, „reportaż w środowisku cyfrowym” lub „reportaż interfejsowy”. Dalsze badania nad grupą gatunków cyfrowych pozwolą doprecyzować nomenklaturę.

Cele i metody pracy

Celem artykułu jest ukazanie reportażu jako gatunku poddawanego aktualnie intensywnej resemantyzacji cyfrowej i analiza przemian gatunkowych reportażu w kontekście konwergencji mediów i cyfrowych praktyk komunikacyjnych. Za punkt wyjścia przyjęto przypomnienie klasycznych ujęć genologii dziennikarskiej. Następnie wskazano kierunki przemian wynikających z mediatyzacji, cyfryzacji i modalnej ekspansji treści. W zakończeniu zaproponowano ramy opisu współczesnych form reportażu cyfrowego z uwzględnieniem ich funkcji, dominanty semiotycznej oraz relacji z odbiorcą.

W artykule przyjęto dwa podstawowe cele badawcze:

1. rekonstrukcję i porównanie klasycznych koncepcji reportażu w perspektywie medioznawczej i mediolingwistycznej, z akcentem na ich wspólne dominanty gatunkowe;
2. systematyzację odmian cyfreportażu i zaproponowanie jego definicji operacyjnej jako gatunku przejściowego i hybrydycznego, który w środowisku cyfrowym podlega resemantyzacji modalnej.

W klasycznym rozumieniu reportażu jako gatunku medialnego (dziennikarskiego) posłużono się ujęciem definicyjnym stworzonym przez polskich genologów:

Marię Wojtak (2004; 2010; 2012), Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego [samego i z zespołem (Wojciech Furman, Andrzej Kaliszewski 2000; 2004; 2009; 2022)] oraz Janinę Fras (2005; 2013). W części poświęconej reportażowi w ujęciu klasycznym porównano wybrane koncepcje w ujęciu tradycyjnym na podstawie wskazanych tutaj publikacji.

Szczególnym elementem przyjętej procedury badawczej była także próba systematyzacji odmian reportażu cyfrowego. Autorka przeprowadziła rekonstrukcję cech poszczególnych realizacji, wskazując ich dominanty modalne, różnice i podobieństwa w relacji do klasycznego wzorca gatunkowego oraz osadzenie w środowisku cyfrowym. Takie zestawienie ma charakter deskryptywno-porządkujący i pozwala uchwycić dynamikę współczesnych przekształceń reportażu: od prostych transpozycji tradycyjnych form radiowo-telewizyjnych po realizacje natywnie cyfrowe, możliwe wyłącznie w logice interfejsu online. Zestawienie klasycznych modeli z cyfrowymi transpozycjami pozwoliło także uchwycić dynamikę współczesnego reportażu.

Reportaż w ujęciu klasycznym – porównanie wybranych koncepcji

Ujęcie klasyczne wg Wolnego-Zmorzyńskiego (oraz Kaliszewskiego i Furmana)

Wolny-Zmorzyński i jego współautorzy ujmują reportaż przede wszystkim jako gatunek dziennikarski (por. Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2009: 112–116) i *de facto* sprawozdanie z rzeczywistych wydarzeń, którego podstawą jest dokumentacyjność i prasowość. Autorzy podkreślają, że reportaż to relacja ze zdarzeń, których reporter był bezpośrednim świadkiem lub uczestnikiem (Wolny-Zmorzyński 2004: 15–19), a jego zadaniem jest wierne przekazanie faktów, wzbogacone o opisy środowiska i postaci¹. W ich ujęciu o specyfice reportażu przesądza jego status gatunku pogranicznego oraz dualizm form: reportaż fabularny – informacyjny, oparty na faktografii i narracji, oraz reportaż problemowy – publicystyczny (Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman 2009, s. 121–124), z wyraźnym stanowiskiem autora.

Do konstytutywnych cech reportażu Wolny-Zmorzyński zalicza: dokumentacyjność i referencyjność, aktualność i wagę przedstawianych problemów, obrazowość i dramatyzację podporządkowane faktom, rolę reportera jako świadka i pośrednika (fabularny) lub interpretatora (problemowy), komunikatywny styl z elementami interakcji z odbiorcą (Wolny-Zmorzyński 2000, s. 177–179).

W monografii *Reportaż – między tradycją a postmodernizmem* (2022) Wolny-Zmorzyński jeszcze mocniej akcentuje historyczną ciągłość i prasową tożsamość gatunku. W tym ujęciu reportaż jawi się jako forma archiwizowania rzeczywistości

¹ W niniejszym ujęciu autorka pomija kwestię sporu o literackość reportażu, opisywaną przez Wolnego-Zmorzyńskiego.

(2022, s. 44–47) – zapis epok i świadectwo wydarzeń, które dzięki dziennikarskiej pracy stają się częścią społecznej pamięci. W tym sensie reportaż utrwała obraz świata w jego wymiarze realnym. Drugim wyróżnikiem tej późniejszej koncepcji Wolnego-Zmorzyńskiego jest refleksja nad odpornością reportażu na postmodernistyczne gry z rzeczywistością (2022, s. 67–71). Otwarty na różne formy narracyjne i środki artystyczne reportaż nie ulega całkowitej relatywizacji: reporter pozostaje zobowiązany wobec prawdy zdarzeń i odbiorcy. To właśnie ten wymóg referencyjności i prawdziwości konstytuuje jego prasowy charakter, odróżniając reportaż od literackiej fikcji i eseistyki. Wolny-Zmorzyński stawia więc tezę, że współczesne poszukiwania estetyczne, choć wpływają na kształt narracji, nie mogą naruszać fundamentu reportażu, jakim jest obowiązek rzetelnego przedstawiania rzeczywistości. Tym samym konsekwentnie lokuje reportaż w obrębie dziennikarstwa (por. Wolny-Zmorzyński 2000).

Ujęcie klasyczne wg Wojtak

Maria Wojtak, rekonstruując stan badań nad reportażem prasowym, porządkuje dotychczasowe sposoby jego opisu w perspektywach: literaturoznawczej, prasoznawczej i językoznawczej, wskazując elementy najczęściej przywoływane w definicjach gatunku, takie jak związek z rzeczywistością pozatekstową, referencyjność relacji oraz dokumentacyjny charakter przekazu (Wojtak 2004, s. 268–276). Ten segment rozważań stanowi echo innych stanowisk i zestawia tradycyjne próby klasyfikacyjne bez intencji ich całościowej rewizji.

Własne ujęcie Wojtak wpisuje w opracowaną przez siebie teorię wzorca gatunkowego, którego komponenty opisuje w czterech aspektach: strukturalnym, poznawczym, pragmatycznym i stylistycznym (Wojtak 2004, s. 268). Aspekt strukturalny dotyczy architektoniki tekstu i segmentacji, szczególnie eksponowanej w wariancie prasowym (tytuł, lid, korpus, śródtytuły), co zapewnia czytelnikowi możliwość porządkowania i hierarchizacji informacji. Poznawczy skupia się na sposobie budowania świata przedstawionego, często przez zderzanie perspektyw świadków, uczestników i komentatorów zdarzeń. Aspekt pragmatyczny wiąże reportaż z funkcją społeczną; analiza problemu zakłada konfrontację poglądów oraz ujawnianie sprzecznych stanowisk. Natomiast stylistyczny opiera się na interferencji rejestrów i wielostylowości wypowiedzi, która podlega zasadzie relewancji stylistycznej: styl jest podporządkowany funkcji poznawczej i tematowi (Wojtak 2004, s. 273–275; 2010, s. 55–59). Elastyczność wzorca gatunkowego pozwala na współistnienie rozmaitych wariantów realizacyjnych, co badaczka uznaje za paradoks reportażu, który jako całość pozostaje formą pograniczną, jednak w wariancie problemowym jest jednoznacznie zakorzeniony w dziennikarstwie.

Wojtak podkreśla, że w praktyce prasowej dominuje wariant problemowy reportażu, zorganizowany wokół zagadnienia wymagającego interpretacji, którego

narracja prowadzi czytelnika przez konflikt, argumentację i wielostronną prezentację stanowisk. W ujęciu badaczki tekst reporterski wykorzystuje adaptacyjny wzorzec artykułu prasowego, przejmując jego strukturalne rozwiązania (Wojtak 2004, s. 272–273). Segmentacja realizuje się tu poprzez tytuły i śródtytuły, które mogą pełnić funkcje informacyjne, interpretacyjne lub kolażowe (Wojtak 2004, s. 278–280), co porządkuje materiał, ułatwia odbiór i pomaga budować hierarchie sensów.

Współczesny reportaż prasowy wykazuje także kolekcyjność i kolażowość: mozaikową organizację tekstu wynikającą z różnorodności typów wypowiedzi oraz rejestrowanej rzeczywistości. W tekstach pojawiają się m.in. cytaty, fragmenty dialogów, wypowiedzi bohaterów, scenariusze szkoleniowe, określenia środowiskowe, komentarze specjalistów, fragmenty narracji reportera oraz wypowiedzi quasi-oficjalne (Wojtak 2004, s. 281–289).

Współczesny reportaż prasowy wykazuje m.in. kolekcyjność i kolażowość: mozaikową organizację tekstu wynikającą z różnorodności typów wypowiedzi oraz rejestrowanej rzeczywistości.

Kolejną konstytutywną cechą gatunku jest zderzanie punktów widzenia (zasada konfrontacyjności perspektyw), realizowana poprzez głosy bohaterów, świadków, ekspertów i instytucji (Wojtak 2004, s. 289–291). Wielogłosowość organizuje przestrzeń interpretacyjną tekstu, wprowadzając wielość racji i konflikt modalny, co wzmacnia jego funkcję poznawczą.

Wojtak zwraca również uwagę na obecność paktu faktograficznego: reportaż, mimo estetyzacji i środków narracyjnych, pozostaje zobowiązany wobec prawdy zdarzeń oraz odbiorcy (Wojtak 2004, s. 272; 2010, s. 63–64). Literackość jest więc wtórna wobec funkcji dokumentacyjno-interpretacyjnej.

W ujęciu Wojtak reportaż prasowy jawi się więc jako gatunek elastyczny, pojemny i kolekcyjny, wykorzystujący rozwiązania adaptacyjne artykułu prasowego. Jego literackość wynika z użycia środków obrazowania i kolażowych układów wypowiedzi, ale nie narusza dziennikarskiego fundamentu gatunku. W konsekwencji model ten stanowi ważny punkt odniesienia dla analiz form reporterskich rozwijających się w środowisku cyfrowym.

Ujęcie klasyczne wg Fras

Janina Fras ujmuje reportaż jako gatunek szczególnie trudny do zdefiniowania, złożony i dynamiczny (Fras 2005, s. 89), którego bogactwo odmian oraz otwartość na przekształcenia sprawiają, że wymyka się jednoznacznym klasyfikacjom. W jej

ujęciu reportaż należy sytuować w obrębie gatunków publicystyczno-literackich, jednak z coraz silniejszym przesunięciem ku funkcjom informacyjnym i sprawozdawczym (Fras 2013, s. 100).

Fras akcentuje etymologię reportażu i definiuje go przede wszystkim jako sprawozdanie z wydarzeń, najczęściej obserwowanych przez autora jako świadka lub uczestnika (Fras 2005, s. 90). W tym sensie reportaż zachowuje charakter dokumentu medialnego, odróżniający go od fikcji literackiej (Fras 2013, s. 100). O specyfice gatunku ma decydować obecność autentycznych świadectw osób i dokumentów oraz indywidualny sposób przedstawienia rzeczywistości. Do zasadniczych wyróżników gatunkowych reportażu Fras zalicza: sprawozdawczość i dokumentacyjność, obecność autora jako świadka – przy czym świadkiem może stać się także bohater reportażu, możliwość wprowadzenia materiałów autoryzowanych, takich jak wypowiedzi bohaterów, wywiady, narrację wieloperspektywiczną, prezentującą wycinek rzeczywistości z różnych punktów widzenia, mozaikową kompozycję (tytuł, lid, korpus dzielony śródtytułami, często zróżnicowany pod względem formy) (Fras 2005, s. 90).

Reportaż w ujęciu Fras pełni funkcję informacyjną i interpretacyjną zarazem – nie tylko dokumentuje fakty, lecz także aranżuje je w taki sposób, aby ukazać ich znaczenie. Styl tego gatunku łączy więc elementy stylu informacyjnego, artystycznego i potocznego (Fras 2013, s. 120). Kluczowe pozostaje zachowanie spójności i konsekwencji narracyjnej, niezależnie od użytych środków.

Fras wylicza odmiany tematyczne reportażu: historyczny, naukowy, podróżniczy, sądowy, kryminalny, interwencyjny, wojenny itd. (Fras 2013, s. 111). Podkreśla także, że, pomimo otwartości i wielostylowości, reportaż pozostaje gatunkiem dziennikarskim, a jego literackość ma charakter wtórny wobec podstawowej funkcji dokumentacyjno-sprawozdawczej (Fras 2013, s. 117).

Synteza zestawionych koncepcji a kontekst mediów cyfrowych²

² W polu „dominanta” w tabeli dopisuję interpretację dominującej realizacji gatunkowej na podstawie analizy tekstów i wskazanych badaczy; Maria Wojtak nie wyróżnia dominanty eksplicitnie. Pola tabeli nie odwzorowują wprost kategorii autorów, lecz porządkują je porównawczo.

Tab. 1. Kluczowe elementy klasycznych koncepcji reportażu prasowego. Układ i zakres pól w tabeli inspirowany sposobem syntetyzowania stanowisk u Magdaleny Ślawnickiej (2017)

Kategoria porównawcza	Wolny-Zmorzyński (2000; 2004; 2022)	Fras (2005; 2013)	Wojtak (2004; 2010; 2012)
Charakter gatunku (poziom ogólny)	Gatunek pograniczny, między dziennikarstwem a literaturą faktu; silne zakorzenienie prasowe.	Gatunek pograniczny, otwarty na przekształcenia, trudny do jednoznacznego zdefiniowania.	Gatunek pograniczny, elastyczny; realizowany poprzez wzorzec gatunkowy z wariantami.
Dominująca odmiana w praktyce prasowej	Reportaż problemowy jako forma publicystyczna (aktualny konflikt, interpretacja).	Reportaż dokumentacyjny i interpretacyjny (świadcstwo + ukazywanie znaczeń).	Reportaż problemowy – dominujący wariant prasowy (interpretacyjny, kolekcyjny, konfrontacyjny).
Dominanta realizacyjna	Referencyjność i dokumentacyjność (fakt, świadectwo, weryfikowalność).	Sprawozdawczość + interpretatywność (wskazywanie znaczeń faktów).	Uwaga: badaczka nie wyróżnia jednej dominanty – dominanta problemowa jest interpretacją autorki niniejszego artykułu dla potrzeb porównawczych.
Relacje z innymi gatunkami	Pogranicze z artykułem publicystycznym i literaturą faktu.	Interferencja z felietonem i wywiadem; możliwość cytacji świadectw.	Adaptacyjność wzorca artykułu prasowego (segmentacja: tytuł – lid – śródtytuły); interferencje z formami dokumentarnymi; relacja montażowa z tekstami pobocznymi.
Struktura / wzorzec	Struktury fabularne i problemowe; rozbudowana narracja.	Kompozycja mozaikowa, wieloelementowa (świadectwa, dokumenty, cytaty).	Wzorzec gatunkowy (aspekty: strukturalny, poznawczy, pragmatyczny, stylistyczny); segmentacja prasowa (tytuł, lid, korpus, śródtytuły) jako cecha adaptacyjna.
Styl	Obrazowość + dramatyzacja w służbie faktów.	Wielostylowość: język potoczny, oficjalny, perswazyjny.	Wielostylowość i interferencja rejestrów; zasada relewancji stylistycznej (dopasowanie do problemu).
Funkcja społeczna	Dokumentowanie zjawisk, budowanie pamięci zbiorowej.	Ukazywanie znaczeń faktów, krytyczna interpretacja.	Zderzanie punktów widzenia (konfrontacyjność perspektyw), prowadzenie czytelnika przez konflikt stanowisk.
Źródła faktograficzne	Świadectwa i dokumenty; reporter jako świadek/uczestnik.	Autentyczność świadectw, autoryzowane wypowiedzi.	Pakt faktograficzny; modalna odpowiedzialność autora wobec odbiorcy.
Polifonia/ wielogłos	Narracja z punktów widzenia świadków i uczestników.	Rozmowy, cytaty, dokumenty – mozaikowa kompozycja.	Kolażowość (montowane głosy instytucji, ekspertów, bohaterów, narratora) – wariant kolekcyjny.
Granice literackości	Literackość drugiego rzędu (środki obrazowania ≠ fikcja).	Artystyczność jako funkcja ekspresji i perswazji.	Literackość pod warunkiem zachowania referencyjności (pakt faktograficzny).

Źródło: oprac. własne.

W każdym zaprezentowanym wyżej ujęciu reportaż traktowany jest jako gatunek dziennikarski *par excellence*, którego podstawą jest referencyjność i dokumentacyjność. Podstawowy pakt faktograficzny (Wojtak) i sprawozdawczość (Fras) odpowiadają dokumentacyjności i prasowości ujętej przez Wolnego-Zmorzyńskiego. Wszyscy badacze zgodnie wskazują, że literackość reportażu ma charakter wtórny i pomocniczy – jest środkiem stylistycznym służącym uatrakcyjnieniu i dramatyzacji narracji, ale nie stanowi dominanty gatunkowej. Podobnie akcentowana jest rola autora: reporter jawi się jako świadek i interpretator, którego nadrzędnym obowiązkiem jest rzetelne przedstawienie faktów.

Jednocześnie widoczne są pewne różnice akcentów teoretycznych. Wolny-Zmorzyński i współautorzy mocno podkreślają dualizm form. Wojtak ujmuje reportaż poprzez systemowy wzorzec gatunkowy, akcentując jego polifonię i wielostylowość – pograniczność rozumie jako współwystępowanie różnych rejestrów i głosów, a nie tylko napięcie informacja–publicystyka. Fras z kolei podkreśla przede wszystkim złożoność i mozaikowość gatunku, a także jego nieuchwytność definicyjną, wynikającą z bogactwa odmian tematycznych i kompozycyjnych.

Niewątpliwie natomiast wszystkie omawiane ujęcia: zakotwiczą reportaż w praktyce komunikacyjnej prasy – poprzez sygnały gatunkowe, czyli tytuł, lid, śródtytuły, rubryki, kompozycję i rolę nadawcy; Wskazują na specyfikę tekstu jako zjawiska pragmatycznego – reporter zawsze działa wobec odbiorcy, pełniąc rolę świadka, komentatora lub aranżera polifonii; Pokazują pograniczność reportażu jako cechę konstytutywną.

Takie syntetyczne ujęcie pokazuje, że klasyczne rozumienia reportażu mogą być transferowalne do środowiska cyfrowego, pod warunkiem uwzględnienia dwóch elementów:

1. przesunięcia w materiale dowodowym: obok świadectw i dokumentów rośnie rola dowodów intermodalnych (nagrań, metadanych, wizualizacji danych), które wymagają odrębnych standardów weryfikacji (np. weryfikacji materiałów UGC);
2. kompozycji modularnej i polifonicznej: realizacje cyfrowe są kolażowe i segmentowe. W praktyce zbliża to reportaż do typologicznej mieszaności/pograniczności (por. Pisarek, 1999).

Warto też odnotować, że w próbach klasyfikacji internetowych gatunków dziennikarskich wskazywano już na możliwość funkcjonowania reportażu w sieci. Wolny-Zmorzyński i Furman (2010, s. 55) zauważali, że reportaż – obok artykułu, wywiadu czy eseju – może być publikowany online i w ten sposób wpisywać się w nowe środowisko medialne. Wydaje się jednak, że ówczesne analizy akcentowały przede wszystkim prostą transpozycję gatunku do nowego kanału dystrybucji: internet stawał się kolejnym medium, obok prasy, radia czy telewizji, w którym reportaż mógł znaleźć swoje miejsce.

W prezentowanym tutaj ujęciu badawczym nie chodzi jednak wyłącznie o to, że reportaż da się przenieść do sieci. Punktem ciężkości są tu konwergencja i multimodalność, które sprawiają, że reportaż realizowany w środowisku cyfrowym nie jest prostą reprodukcją gatunku prasowego, ale przyjmuje postać formy hybrydycznej, interaktywnej, intersemiotycznej. O ile klasycznie opisywany jest w kategoriach dokumentacyjności, pograniczności i polifonii, o tyle środowisko cyfrowe dodaje nowe warstwy: modalne, technologiczne i interakcyjne. Warto wskazać tutaj również na odniesienie do teorii kultury konwergencji, która skupia się na zmianie polegającej na „zachęcaniu konsumentów do wyszukiwania nowych informacji i tworzenia połączeń między treściami rozproszonymi w różnych środkach przekazu” (Jenkins, 2007, s. 9). Natomiast elastyczność wzorca, na którą wskazuje Wojtak, można uznać za element umożliwiający adaptacje reportażu w kierunku form multimodalnych.

Przemiany gatunkowe reportażu w środowisku cyfrowym

Jak słusznie zauważa Jan Pleszyński: „Nowoczesne technologie zdeterminowały proces konwergencji mediów, rozmyły wyraźne (...) granice pomiędzy różnymi mediami. Współcześnie takich nieprzekraczalnych granic nie ma, a te, które istnieją, wynikają z intencji twórców i autorów” (2018, s. 38). Konwergencja mediów i wspomniane zacieranie granic tworzą także nowe warunki funkcjonowania reportażu. Tradycyjnie osadzony w prasie i telewizji, ożywa również w środowisku cyfrowym. Zdaniem autorki zyskuje tutaj nawet status neogatunku – formy łączącej klasyczny wzorzec z możliwościami (i ograniczeniami) mediów cyfrowych, gdzie kluczowymi kategoriami stają się:

1. Samo rozumienie gatunku, gdyż „charakterystyka tekstu musi uwzględniać gatunkowy wymiar tekstu, bo każdy tekst jest reprezentantem jakiegoś gatunku (...), a wszystkie właściwości tekstu są przejawem funkcjonowania jednego z aspektów wzorca gatunkowego (...)” (Kępa-Figura, 2023, s. 65);
2. Interaktywność, rozumiana co najmniej jako interaktywność nawigacyjna – odbiorca współdecyduje o dynamice narracji poprzez interfejs (scroll, wybór ścieżek, manipulację mapą) – a w szerszym ujęciu także jako interaktywność partycypacyjna, kiedy odbiorca wnosi własne treści (por. Aston, Gaudenzi, 2012);
3. Multimodalność, gdzie znaczenie jest współkonstruowane przez liczne semiotyczne wymiary – słowo, obraz, dźwięk i interakcję – które wspólnie angażują odbiorcę w proces kreacji komunikatu.

Oznacza to, że dokumentacyjność i faktograficzność reportażu nie są już przekazywane wyłącznie przez słowo, ale także przez materiał wizualny i audialny, na co zwracały już uwagę m.in. Magdalena Ślawska (2018; 2020) czy Alicja Pstyga (2021).

Multimodalność autorka rozumie jako współdziałanie wielu trybów semiotycznych w budowaniu znaczenia (Kress, van Leeuwen, 2001; Elleström, 2010; Skowronek, 2018). W reportażu cyfrowym sygnalizuje to, że samo znaczenie nie jest konstruowane wyłącznie przez język, lecz równocześnie przez obraz, dźwięk, dane oraz interfejs.

Tab. 2. Propozycja modeli multimodalności reportażu cyfrowego

Tryb	Funkcja dowodowa (referencyjna)	Funkcja narracyjna (opowieściowa)	Funkcja organizacyjna (strukturalna)	Funkcja afektywna (emocjonalna)
Tekst	cytaty, fakty, dane liczbowe	narracja pierwszo- i trzecioosobowa	śródytuły, akapity, lidy	styl artystyczny, metafory
Obraz	fotografie dokumentalne, kadry z wydarzeń	ilustracja fabuły, opisy miejsc i ludzi	infografiki, mapy, schematy	zdjęcia ekspresyjne, wizualny dramatyzm
Dźwięk	nagrania świadków, oryginalne audio	głos narratora, montaż głosów	sygnały dźwiękowe porządkujące	muzyka, efekty dźwiękowe budujące nastrój
Dane	statystyki, raporty, źródła OSINT	udramatyzowane wizualizacje trendów	interaktywne wykresy, filtry	animacje i dynamika danych
Interfejs	linki do źródeł, weryfikacja UGC	scrollytelling, wybór ścieżek narracji	nawigacja użytkownika, hiperlinki	immersja, angażujący design

Źródło: oprac. własne.

Trzeba także podkreślić, że w cyfrowym środowisku medialnym to relacja między nadawcą a odbiorcą ulega zasadniczej transformacji: model jednokierunkowego przekazu zastępuje model partycypacyjny (Jenkins, 2007), oparty na interakcji i współtworzeniu treści. Nowe media różnią się od tradycyjnych nie tylko modalnością, lecz także podmiotowością komunikacyjną – odbiorca staje się aktywnym interpretatorem, a nie pasywnym adresatem komunikatu. Ta metamorfoza oznacza odejście od modelu tradycyjnego reportera, twórcy narracji, na rzecz modelu, w którym odbiorca może sam nadać strukturę, interpretację i głos treści, odgrywać ją, remiksować lub weryfikować. To przesunięcie staje się jednym z fundamentalnych przekształceń gatunkowych reportażu, jakie wniosła cyfryzacja.

(Cyf)reportaż – od transpozycji do neogatunku

Propozycja ujęcia

W literaturze wskazuje się, że transformacja gatunków w środowisku cyfrowym nie oznacza ich całkowitej rewolucji, lecz raczej proces resemantyzacji i przystosowania do nowych warunków komunikacyjnych (m.in. Ślawska, 2017). W przypadku reportażu mamy do czynienia z gatunkiem przejściowym, który z jednej strony zachowuje fundament klasycznej tożsamości (referencyjność, dokumentacyjność, pakt faktograficzny), z drugiej zaś podlega przeobrażeniom wynikającym z konwergencji

mediów, multimodalności i hybrydyczności, w pewnym sensie także interakcyjności (konieczności feedbacku, typowej dla gatunków cyfrowych).

Typy realizacji cyfreportażu

Cyfreportaż przejawia się w wielu odmianach, które autorka traktuje jako realizacje nowego gatunku. Wśród nich wyróżniono (tab. 3): reportaż multimedialny (scrollytelling, longform), Webdoc/i-Doc, reportaż danych (data-driven), reportaż podcastowy, reportaż wideo/wideoesej, mikroreportaż społecznościowy, reportaż immersyjny 360°/VR, OSINT-owy reportaż śledczy.

Wymienione odmiany łączy to, że nie tyle powielają klasyczne realizacje prasowe, ile tworzą nowe ramy komunikacyjne, w których dominanta multimodalna staje się nieodłącznym składnikiem reportażowego wzorca, przy czym należy zauważyć, że reportaż podcastowy albo wideo reportaż to jednak stosunkowo proste formy przeniesienia klasycznych formatów radiowo-telewizyjnych do świata cyfrowego.

W przypadku reportażu mamy do czynienia z gatunkiem przejściowym, który z jednej strony zachowuje fundament klasycznej tożsamości (referencyjność, dokumentacyjność, pakt faktograficzny), z drugiej zaś podlega przeobrażeniom wynikającym z konwergencji mediów, multimodalności i hybrydyczności, w pewnym sensie także interakcyjności (konieczności feedbacku, typowej dla gatunków cyfrowych).

W tej perspektywie można wyróżnić dwa podstawowe elementy: po pierwsze, we wszystkich powyższych odmianach znaczenie nie jest dodawane przez media towarzyszące, lecz konstruowane równolegle przez warstwy: językową, wizualną, dźwiękową i interaktywną. To przesunęło ciężar opisu z form tekstowych na relację modalności i interfejs. Po drugie, w wielu realizacjach typy nakładają się, np. webdoc łączy scrollytelling, mapy i dane, a rola odbiorcy zmienia się z pasywnego czytelnika w nawigatora przez możliwość wyboru ścieżek, filtrów, interakcji. W tym obszarze ujawnia się przestrzeń do dalszych rozważań nad statusem cyfreportażu jako neogatunku, który nie ogranicza się do prostego przeniesienia klasycznej formy reportażu do środowiska internetowego, lecz wykracza poza nią, konstytuując odrębną jakość genologiczną.

Tab. 3. Wybrane odmiany reportażu cyfrowego – synteza

Odmiana cyfreportażu	Najważniejsze cechy	Stosunek do klasycznej gatunkowości	Osadzenie w mediach cyfrowych	Przykłady
Reportaż multimedialny (scrollytelling, longform)	Narracja linearna rozwijana przez przewijanie; łączenie tekstu, zdjęć, wideo, audio, grafik i modułów interaktywnych; rytm i doświadczenie narracji uzależnione od ruchu odbiorcy	Zachowuje pakt faktograficzny i narracyjność reportażu; poszerza go o modalności wizualne i audialne	Gatunek cyfrowy – możliwy tylko w środowisku online, w interfejsie przewijania	<i>Snow Fall</i> (NYT)
Webdoc/i-Doc	Interaktywny dokument/reportaż w sieci; odbiorca wybiera ścieżki, segmenty narracji i kolejność odbioru; nielinearność, multimedialność	Przenosi reporterską dokumentacyjność do dokumentu sieciowego; redefiniuje rolę odbiorcy jako współnarratora	Gatunek cyfrowy – możliwy wyłącznie w środowisku cyfrowym (interfejs, hipertekst, multimedia)	<i>Welcome to Pine Point</i> (NFB)
Reportaż danych (data-driven)	Narracja oparta na analizie i wizualizacji danych (mapy, wykresy, infografiki interaktywne); użytkownik często filtruje i personalizuje dane	Poszerza funkcję dokumentacyjną reportażu o wymiar analityczny; reporter jako „kurator danych”	Gatunek cyfrowy – wykorzystuje wyłącznie cyfrowe źródła i narzędzia wizualizacji	<i>Kraj bez dzieci</i> (Onet)
Reportaż podcastowy	Audialna narracja reporterska, często serializowana; dokumentacyjność oparta na świadectwach dźwiękowych, montażu, dramaturgii	Kontynuuje tradycję reportażu radiowego; różni się dystrybucją i cyfrową dostępnością (platformy streamingowe)	Gatunek przeniesiony z radia, ale rozwinięty w ekosystemie cyfrowym	<i>Odzyskane życie</i> (Polskie Radio) <i>Śledztwo Pisma</i> (Pismo)
Reportaż wideo/wideoesej	Audiowizualna forma reporterska, krótsza i bardziej dynamiczna niż dokument TV; łączy nagrania z komentarzem, kolażem, montażem	Bliski dokumentowi telewizyjnemu, ale dopasowany do logiki cyfrowej dystrybucji (YouTube, TikTok, platformy)	Gatunek przeniesiony, zyskujący nowe formy dzięki dystrybucji online i social mediom	<i>„Zawołani po imieniu”: lekcja (z) życia</i> (Instytut Pileckiego)
Mikroreportaż społecznościowy	Krótkie narracje reporterskie w mediach społecznościowych; dynamiczny montaż, napisy ekranowe, feedowa narracja	Zachowuje dokumentacyjność i interpretację, ale miniaturyzacja i rytm platform zmieniają kompozycję gatunku	Gatunek cyfrowy – funkcjonuje wyłącznie w przestrzeni feedu i aplikacji mobilnych	<i>#HillmanTok</i> (TikTok)
Reportaż immersyjny 360°/VR	Doświadczenie bycia w środku zdarzeń dzięki technologii VR/360°; odbiorca jako świadek-uczestnik	Zachowuje reporterską dokumentacyjność, ale redefiniuje rolę odbiorcy – staje się on częścią świata przedstawionego	Możliwy tylko w technologii cyfrowej (VR, AR, wideo 360°)	<i>6x9. Welcome to your cell</i> (The Guardian)

Odmiana cyfreportażu	Najważniejsze cechy	Stosunek do klasycznej gatunkowości	Osadzenie w mediach cyfrowych	Przykłady
OSINT-owy reportaż śledczy	Dochodzenie reporterskie oparte na otwartych źródłach cyfrowych (media społecznościowe, metadane, rejestry); transparentna metodologia, biały wywiad	Rozwija tradycyjne dziennikarstwo śledcze; reporter jako analityk cyfrowych śladów	Cyfrowa odmiana – istnieje wyłącznie na podstawie materiałów cyfrowych	<i>Stop Child Abuse</i> – <i>Trace an Object</i> (Europol)

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienie wybranych przez autorkę typów cyfreportażu pokazuje zarówno formy natywnie cyfrowe, czyli: scrollytelling, webdoc, mikroreportaż społecznościowy, reportaż immersyjny VR, OSINT-owy reportaż śledczy, jak i formy transponowane z mediów tradycyjnych – jest to np. reportaż podcastowy wywodzący się z radia czy reportaż wideo zakorzeniony w telewizji. Autorka wyraża jednak przekonanie, że nawet te drugie nie są prostym powtórzeniem dawnych wzorców, lecz funkcjonują w nowej postaci. Po pierwsze, są one nasycone rozwiązaniami charakterystycznymi dla środowiska cyfrowego – takimi jak hiperlinki, osadzanie dodatkowych materiałów cyfrowych czy możliwość odsyłania do innych tekstów. Po drugie, ich funkcjonowanie jest współzależne od infrastruktury cyfrowej, w której recepcja i popularność budowane są w dużej mierze poprzez mechanizmy feedbacku, takich jak komentosfera, udostępnienia, reakcje – których w tej analizie nie badano. Po trzecie, na dystrybucję i powszechność odbioru cyfreportażu w coraz większym stopniu wpływają algorytmy platform cyfrowych, które kształtują dostępność treści i ich widoczność. Zagadnienie to – choć fundamentalne dla praktyki komunikacyjnej – wykracza poza ramy niniejszych rozważań. Niezależnie od źródłowej tradycji wszystkie formy cyfreportażu należy traktować jako nowe realizacje gatunkowe, których istotą jest multimodalność, modularność i osadzenie w logice cyfrowych mediów.

Autorka proponuje przyjęcie definicji operacyjnej (optując równocześnie za otrzymaniem jej jako kategorii analitycznej, nie normatywnej):

Cyfreportaż to gatunek dziennikarski o statusie pogranicznym i przejściowym, zakorzeniony w klasycznym wzorcu reportażowym (referencyjność, dokumentacyjność, pakt faktograficzny), lecz poddany resemantyzacji w środowisku cyfrowym. Zachowując funkcję poznawczo-interpretacyjną, realizacje cyfreportażowe przyjmują formy multimodalne, modularne i interaktywne, w których znaczenie konstruowane jest równolegle przez warstwy językowe, wizualne, dźwiękowe i interfejsowe. Ich wiarygodność opiera się nie tylko na świadectwach i dokumentach, lecz także na cyfrowych praktykach weryfikacyjnych (metadane, user-generated content).

Cyfreportaż jawi się zatem jako neogatunek: z jednej strony transponuje tradycyjne realizacje prasowe, radiowe i telewizyjne do środowiska online, z drugiej – wytwarza formy natywnie cyfrowe, które konstytuują jego odrębną jakość gatunkową i medialną.

Wnioski i dalsze kierunki badań

Przeprowadzona analiza pozwoliła zestawić najważniejsze ujęcia reportażu w polskiej genologii medioznawczej (Wolny-Zmorzyński, Wojtak, Fras), ukazując ich wspólne dominanty gatunkowe. Zestawienie to, mimo zauważalnych różnic teoretycznych, wskazuje na silne zakorzenienie reportażu w praktyce prasowej oraz na jego status gatunku dziennikarskiego w sensie ścisłym. Dzięki osadzeniu w tradycyjnej genologii zaproponowano typologię nowych form reportaży, wskazując zwłaszcza na ich hybrydyczny, multimodalny charakter.

Szczególną uwagę należy zwrócić na multimodalność jako dominującą cechę cyfreportażu. To ona decyduje o jego odrębnej jakości genologicznej: znaczenie budowane jest tu nie tylko przez słowo, lecz także przez obrazy, dźwięki, dane i elementy interaktywne, które razem tworzą spójną narrację cyfrową. Multimodalność nie jest więc jedynie dodatkiem estetycznym, lecz staje się podstawowym mechanizmem dokumentacyjności w cyfrowych warunkach funkcjonowania reportażu. Gatunek ten w świecie cyfrowym staje się więc neogatunkiem – stabilnym w swoim rdzeniu, ale otwartym na zmiany (np. technologiczne).

Szczególną uwagę należy zwrócić na multimodalność jako dominującą cechę cyfreportażu. To ona decyduje o jego odrębnej jakości genologicznej: znaczenie budowane jest tu nie tylko przez słowo, lecz także przez obrazy, dźwięki, dane i elementy interaktywne, które razem tworzą spójną narrację cyfrową

W analizie cyfreportażu autorka proponuje trzy cechy, które stanowią minimalne warunki gatunkowe, by uznać konkretną realizację za cyfreportaż:

1. Dowodowość multimodalna. Cyfreportaż wykorzystuje co najmniej dwa tryby semiotyczne – tekst, obraz, dźwięk, dane, interfejs – które są nośnikami, a nie wyłącznie ilustracją. Multimodalność w tym sensie jest konstytutywna w budowaniu znaczenia.
2. Organizacja przez interfejs. Znaczenie konstruowane jest nie tylko przez treść, lecz także przez interaktywne mechanizmy nawigacji. Interfejs

staje się elementem narracyjnym i współkształtuje sposób interpretacji (por. Elleström, 2010). Odbiorca zostaje przekształcony z pasywnego czytelnika w nawigatora i współnarratora.

3. Transparentna praktyka weryfikacyjna. Cyfreportaż wymaga metod weryfikacji adekwatnych do środowiska cyfrowego – analizy metadanych, pracy z materiałami UGC czy źródłami OSINT. Kluczowa jest więc transparentność procesu: reporter nie tylko przedstawia fakty, ale i ujawnia sposób ich pozyskania i krytycznej oceny, co staje się częścią narracji reporterskiej.

Niniejszy artykuł stanowi jedynie wycinek szerszych badań nad genologią cyfrową. Celowo ograniczono się tutaj do opisu i systematyzacji wybranych odmian cyfreportażu, pomijając m.in. kwestie związane z komentosferą, mechanizmami feedbacku oraz algorytmiczną dystrybucją treści, które wymagają odrębnych analiz. Zagadnienia te – podobnie jak empiryczne badania recepcji – jawią się jako kierunki dalszych badań, niezbędne do pełnego zrozumienia dynamiki przemian gatunkowych (gatunków klasycznych i nowych gatunków) w środowisku cyfrowym.

Bibliografia

- Aston, J., & Gaudenzi, S. (2012). Interactive documentary: Setting the field. *Studies in Documentary Film*, 6(2), 125–139. https://doi.org/10.1386/sdf.6.2.125_1
- Elleström, L. (2010). The Modalities of Media: A Model for Understanding Intermedial Relations. In *Media Borders, Multimodality and Intermediality* (11–48). London: Routledge.
- Fras, J. (2005). *Dziennikarski warsztat językowy*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Fras, J. (2013). *O typologii wypowiedzi medialnych i dziennikarskich*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jenkins, H. (2007). *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów* (M. Bernatowicz & M. Filiaciak, tłum.). Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kępa-Figura, D. (2023). Gatunek jako kategoria mediolingwistyczna a działy mediolingwistyki otwartej. *Prace Językoznawcze*, 25(3), 61–73.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold Publishers.
- Pew Research Center. (2024). *More Americans – especially young adults – are regularly getting news on TikTok*. https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/09/17/more-americans-regularly-get-news-on-tiktok-especially-young-adults/?utm_source=chatgpt.com (dostęp 27.08.2025).
- Pisarek, W. (1999). Gatunek dziennikarski: informacja prasowa. *Zeszyty Prasoznawcze*, 3–4, 156–159.
- Pleszyński, J. (2018). Dźwięk i muzyka: między racjomorficznością a racjonalnością. W I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Media multimodalne* (35–54). Lublin: Wyd. UMCS.
- Pstyga, A. (2021). Multimodalność przekazu medialnego a przekład (na podstawie rosyjskich tekstów publicystycznych i ich tłumaczeń na język polski). *Przegląd Rusycystyczny*, 2(174), 39–54.
- Skowronek, B. (2018). Technologia. Multimodalność. Komunikacja. Nowe wyzwania dla mediolingwistyki. W I. Hofman & D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Media multimodalne* (s. 11–20). Lublin: UMCS.
- Ślawska, M. (2017). Typologie gatunków medialnych – przegląd stanowisk. *Forum Lingwistyczne*, 4, 15–29.

- Ślawska, M. (2018). Perspektywa multimodalna w badaniu tekstów prasowych. W I. Hofman & D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media: Media multimodalne. T. 1, Zagadnienia ogólne i teoretyczne, multimodalność mediów drukowanych* (ss. 107–118). Lublin: Wyd. UMCS.
- Ślawska, M. (2020). Multimodalność tekstu prasowego, czyli o relacji słowa i obrazu: przypadek reportażu Justyny Kopińskiej *Oddział chorych ze strachu* i grafiki Anny Reinert. *Prace Językoznawcze*, 22(4), 203–218. <https://doi.org/10.31648/pj.5825>
- Urzędowska, A. (2023). *Facewords. O tendencjach słowotwórczych w mediach społecznościowych*. Kraków: Universitas.
- Wojtak, M. (2004). *Gatunki prasowe*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Wojtak, M. (2010). *Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Wojtak, M. (2012). Wielogłosowość reportażu ujęta w formę kolażową. *Prace Językoznawcze*, 14, 263–271.
- Wolny-Zmorzyński, K. (2000). Reportaż – między literaturą a dziennikarstwem. W Z. Bauer & E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów* (ss. 174–186). Kraków: Universitas.
- Wolny-Zmorzyński, K. (2004). *Reportaż – jak go napisać*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Wolny-Zmorzyński, K., Kaliszewski, A., & Furman, W. (2009). *Gatunki dziennikarskie: teoria, praktyka, język*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Wolny-Zmorzyński, K., & Furman, W. (2010). *Internetowe gatunki dziennikarskie*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Wolny-Zmorzyński, K. (2022). *Reportaż – między tradycją a postmodernizmem*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Europol. (n.d.). *Stop Child Abuse – Trace an Object*. <https://www.europol.europa.eu/stopchildabuse> (dostęp 17.08.2025).
- National Film Board of Canada. (2010). *Welcome to Pine Point*. <https://pinepoint.nfb.ca/intro/1>
- The Guardian. (2016, 27 kwietnia). *6x9: A Virtual Experience of Solitary Confinement*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2016/apr/27/6x9-a-virtual-experience-of-solitary-confinement> (dostęp 17.08.2025).
- The New York Times. (2012). *Snow Fall: The Avalanche at Tunnel Creek*. <https://www.nytimes.com/projects/2012/snow-fall/index.html#/?part=tunnel-creek> (dostęp 29.08.2025).
- YouTube. (n.d.). *[Zawołani po imieniu]: lekcja (z) życia | reportaż*. <https://www.youtube.com/watch?v=yGCVw53AwXo&t=40s> (dostęp 27.08.2025).

Biogram

Aleksandra Urzędowska – doktor nauk humanistycznych, medio- i języko- znawczyni, adiunkt w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Kierowniczka kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna. Prowadzi badania naukowe w tematyce m.in. języka współczesnych mediów, socjolektów medialnych, dyskursu medialnego, mediów cyfrowych, poprawności lingwistycznej w mediach